

Λόγος λα΄ Περί του Αγίου Πνεύματος

Αγ. Γρηγόριος ο Θεολόγος

Από το «Μιλάει ο Γρηγόριος ο Θεολόγος», Εποπτεία - Εισαγωγή - Επιλογή: Στυλ. Γ. Παπαδόπουλος, Εκδόσεις Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, 1991. Μετάφραση: Διονύσιος Κακαλέτρης

Ο ΛΑ΄ Λόγος είναι ο σπουδαιότερος από τους Θεολογικούς Λόγους του αγ. Γρηγορίου. Εκφωνήθηκε στο ναό της αγ. Αναστασίας στην Κωνσταντινούπολη, το 380, πιθανόν κατά το διάστημα μεταξύ Ιουλίου και Νοεμβρίου. Είναι η πρώτη φορά που σε ειδική πραγματεία, αφιερωμένη στο άγιο Πνεύμα, ομολογείται και καταδεικνύεται η θεότητα και το ομοούσιο του αγ. Πνεύματος. Ο Γρηγόριος διακηρύσσει την ορθή πίστη της Εκκλησίας ότι «εκ φωτός του Πατρός φως καταλαμβάνοντες τον Υιόν εν φωτί τω Πνεύματι» (§ 3). Καταρρίπτει, στη συνέχεια, τους συλλογισμούς των αιρετικών Πνευματομάχων με θεολογικά επιχειρήματα (§ 4-21) και τέλος, απαντώντας στο επιχειρήμα ότι στην αγία Γραφή δεν δηλώνεται ρητά η θεότητα του Πνεύματος, παραθέτει πλήθος χωρίων, όπου υποδεικνύεται η θεότητα του Πνεύματος (§ 29-30). Αλλά και το ίδιο το Πνεύμα τώρα, σύμφωνα με το Γρηγόριο, φανερώνει στους αξίους βαθύτερα και σαφέστερα ότι είναι Θεός, ένα από τα τρία πρόσωπα της μιας θεότητας (§ 26).

3. Εκείνοι, λοιπόν, οι οποίοι είναι δυσареστημένοι και με σφοδρότητα υπερασπίζονται το «γράμμα», επειδή εμείς τάχα εισάγουμε κάποιον ξένο και παρείσακτο Θεό, να ξέρουν καλά ότι φοβούνται εκεί που δεν υπάρχει φόβος. Και ας γνωρίζουν σαφώς, ότι κάλυμμα της ασέβειάς τους είναι η φιλία του «γράμματος», όπως θα φανεί εντός ολίγου, όταν, όσο είναι δυνατόν, θα ανατρέψουμε τα επιχειρήματά τους. Εμείς βέβαια έχουμε τόση πίστη στη θεότητα του Πνεύματος, το οποίο λατρεύουμε, ώστε από Αυτό θ' αρχίσουμε το λόγο για το Θεό, αναφέροντας τις ίδιες εκφράσεις για την Τριάδα, έστω κι αν φανεί σε μερικούς πολύ τολμηρό. «Ήταν το φως το αληθινό, το οποίο φωτίζει κάθε άνθρωπο που έρχεται στον κόσμο», ο Πατέρας. «Ήταν το φως το αληθινό, το οποίο φωτίζει κάθε άνθρωπο που έρχεται στον κόσμο», ο Υιός. «Ήταν το φως το αληθινό, το οποίο φωτίζει κάθε άνθρωπο που έρχεται στον κόσμο», ο άλλος Παράκλητος· «ήταν» και «ήταν» και «ήταν»· όμως ένα «ήταν» υπάρχει. «Φως» και «φως» και «φώς», αλλά ένα φως, ένας Θεός. Αυτό είναι εκείνο που ο Δαβίδ παλαιότερα κατανόησε, όταν έλεγε· «στο φως σου θα δούμε το φως». Και τώρα εμείς και έχουμε ιδεί και διακηρύσσουμε ότι κατανοούμε τον Υιό ως φως που προέρχεται από φως, τον

ΠΟΡΟΙ

Αγία Γραφή

Στατιστική

Multimedia

Φωτογραφίες

Βιβλιογραφία

Αρχείον

Συνδέσεις

Αλληλεγγύ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

Αρχική Σελίδα

Ορθοδοξία

Οικ. Πατριαρχείον

Εκκλησία της Εστονίας

ΓΛΩΣΣΕΣ

Εστονικά

Γαλλικά

Αγγλικά

Ρωσικά

Φινλανδικά

Πατέρα, μέσα στο φως, του Πνεύματος. Έτσι έχουμε μια σύντομη και απλή θεολογία για την Τριάδα. Όποιος θέλει να περιφρονήσει όσα λέμε, ας τα περιφρονήσει. Κι όποιος θέλει ν' αμαρτάνει, ας αμαρτάνει· εμείς κηρύσσουμε αυτό που έχουμε καταλάβει καλά. Και αν από εδώ κάτω δεν ακουγόμαστε, σε υψηλό βουνό θ' ανεβούμε και θα φωνάξουμε. Θα «υψώσουμε» το Πνεύμα, δεν θα φοβηθούμε. Και αν φοβηθούμε, (αυτό θα γίνει) όχι την ώρα που κηρύσσουμε, αλλά όταν σιωπούμε (ησυχάζουμε).

4. Αν υπήρξε χρόνος κατά τον οποίο δεν υπήρχε ο Πατήρ, αλλο τόσο υπήρξε χρόνος που δεν υπήρχε ο Υιός. Και αν υπήρξε χρόνος που δεν υπήρχε ο Υιός, τότε υπήρξε χρόνος που δεν υπήρχε ούτε το άγιο Πνεύμα. Αν το ένα υπήρχε από την αρχή, τότε και τα τρία υπήρξαν το ίδιο. Τολμώ να πω, πως αν το ένα υποβιβάσεις, ούτε τα άλλα δύο να εξυψώσεις. Ποια άραγε ωφέλεια υπάρχει από μία ατελή θεότητα; Ακόμη περισσότερο, τι είδους θεότητα είναι αυτή, αν δεν είναι τέλεια; Κατά κάποιον τρόπο δεν υπάρχει, εάν δεν έχει την αγιότητα· και πώς θα την έχει, αν δεν έχει το Πνεύμα; Εκτός εάν υπάρχει άλλη αγιότητα εκτός από το Πνεύμα· ας μας πει κάποιος πως αυτή κατανοείται αλλιώς. Αν όμως η αγιότητα είναι το Πνεύμα, πώς τότε δεν υπήρχε από την αρχή; Ξαν να ήταν καλλίτερο για τον Θεό να υπήρξε ποτέ ατελής και χωρίς το Πνεύμα. Αν δεν υπήρξε από την αρχή το Πνεύμα, τότε τοποθετείται στην ίδια κατηγορία με μένα¹, ακόμη κι αν δημιουργήθηκε λίγο πριν από μένα. Διότι ως προς το χρόνο εμείς αντιδιαστελλόμαστε από τον Θεό. Εάν τοποθετείται το Πνεύμα στην ίδια κατηγορία με μένα, πώς εμένα με θεοποιεί ή πώς με ενώνει με τη θεότητα;

5. Όμως θ' ασχοληθώ για χάρη σου λίγο περισσότερο με το θέμα αυτό. Όσα έχουν σχέση βέβαια με την αγία Τριάδα επεξηγήσαμε και προηγουμένως. Οι Σαδδουκαίοι κατ' αρχήν, νόμισαν ότι δεν υπάρχει καθόλου το άγιο Πνεύμα, ούτε βέβαια άγγελοι, ούτε ανάσταση· δεν ξέρω γιατί περιφρόνησαν εντελώς τις τόσες μαρτυρίες της Παλαιάς Διαθήκης. Από τους Έλληνες πάλι, οι περισσότεροι θεολόγοι και όσοι βρίσκονται πιο κοντά στη δική μας αλήθεια, το συνέλαβαν με τη φαντασία τους, όπως μου φαίνεται· σχετικά όμως με την ονομασία του διαφοροποιήθηκαν, καλώντας το «νου του παντός» και «θύραθεν νου» και άλλες σχετικές ονομασίες². Από τους δικούς μας σοφούς τώρα, άλλοι το εξέλαβαν ως ενέργεια, άλλοι ως κτίσμα, άλλοι ως Θεό και άλλοι δεν ξέρουν πιο από τα δύο αυτά, σεβόμενοι τη Γραφή, διότι, όπως ισχυρίζονται, δεν φανέρωσε καθαρά ούτε το ένα ούτε το άλλο. Και γι' αυτό ούτε το σέβονται, ούτε το περιφρονούν, κρατώντας κάπως μία μέση στάση γι' αυτό, μάλλον όμως πολύ άθλια. Απ' όσους πάλι το θεώρησαν Θεό, άλλοι είναι ευσεβείς μόνο μέχρι τη σκέψη, ενώ άλλοι τολμούν να εκφράζουν την ευσεβεία και με τα χείλη. Άκουσα ακόμη άλλους σοφότερους ν' αξιολογούν τη θεότητα. Αυτοί λοιπόν, όπως και μεις, τρία ομολογούν με ττ νου τους ότι υπάρχουν, τόσο όμως διαχωρίζονται μεταξύ τους, ώστε το μεν ένα (δηλ. τον Πατέρα) και ως προς την ουσία και ως προς τη δύναμη να παρουσιάζουν αόριστο· το άλλο (τον Υιό), ως προς τη δύναμη,

όχι όμως ως προς την ουσία· το τρίτο (το Πνεύμα) και ως προς τα δύο περιγραφτό· με άλλον τρόπο μμούνται αυτούς που ονομάζουν «δημιουργό» και «συνεργό» και «λειτουργό» τα πρόσωπα, εκλαμβάνοντας τη σειρά των ονομάτων και διαβάθμιση των προσώπων που αντιπροσωπεύουν.

7. Εδώ ο δικός σου λόγος· οι σφενδόνες ας μπουν σε δράση, οι συλλογισμοί ας γίνουν περίπλοκοι. Οπωσδήποτε, ή αγέννητο είναι το Πνεύμα ή γεννητό. Και αν είναι αγέννητο, τότε δύο είναι τα άναρχα. Εάν πάλι είναι γεννητό, πάλι θα υποδιαιρέσεις· ή από τον Πατέρα προέρχεται τούτο, ή από τον Υιό. Και αν βέβαια γεννιέται από τον Πατέρα, τότε υπάρχουν δύο γιοι και αδελφοί. Αν

θέλεις, φτιάξε τους και διδύμους, ή τον ένα μεγαλύτερο και τον άλλο νεώτερο, αφού είσαι τόσο φιλοσώματος. Εάν πάλι έχει φανεί από τον Υιό, λέγει, μας φανερώνεται και Θεός-εγγονός! Τι πιο παράξενο από αυτό θα μπορούσε να υπάρξει; Αυτή είναι η γλώσσα όσων είναι σοφοί στο να πράττουν το κακό, μη θέλοντας να γράφουν τα καλά. Όμως εγώ, αν έβλεπα ότι είναι αναγκαία η διαίρεση, θα δεχόμουν τις πραγματικότητες που εκφράζει, χωρίς να φοβάμαι να τις κατονομάσω. Ούτε όμως, επειδή ο Υιός είναι Υιός σύμφωνα με κάποια ανώτερη σχέση που έχουν μεταξύ τους, εξαιτίας του ότι δεν θα μπορούσαμε με άλλο τρόπο παρά μόνο έτσι να δείξουμε ότι προέρχεται από τον Θεό και είναι ομοούσιος, πρέπει να νομισθεί ότι είναι απαραίτητο όλες τις επίγειες ονομασίες και μάλιστα αυτές που δηλώνουν συγγένεια, να τις μεταφέρουμε στο Θεό. Ή μήπως θα εκλάβεις και αρσενικού γένους τον Θεό σύμφωνα με τον λόγο αυτό, επειδή ονομάζεται Θεός και Πατήρ; και ως κάποιο θηλυκό τη θεότητα, σύμφωνα με το γένος των λέξεων και ουδέτερο το Πνεύμα, επειδή δεν γεννάει; Κι αν μας πεις και αυτό το κωμικό, ότι δηλαδή ο Θεός γέννησε τον Υιό αφού συνενώθηκε με τη θέλησή του, σύμφωνα με κάποιες παλιές ανοησίες και μυθοπλασίες, τότε μας εισήχθη κάποιος αρσενικοθήλυκος Θεός του Μαρκίωνα και του Ουαλεντίνου, ο οποίος εφεύρε με το νού του τους νέους αιώνες³.

8. Αφού λοιπόν δεν δεχόμαστε την πρώτη σου διαίρεση σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχει τίποτε ενδιάμεσο μεταξύ αγέννητου και γεννητού, αμέσως χάνονται μαζί με την περίφημη διαίρεσή σου οι αδελφοί και οι εγγονοί, οι οποίοι χάθηκαν, όπως ακριβώς ενός πολυπλόκου δεσμού του οποίου, αφού λύθηκε ο πρώτος κόμπος και υποχώρησαν μαζί, μη έχοντας θέση πλέον στη θεολογία. Πού τάχα θα τοποθετήσεις το εκπορευτό, πες μου, το οποίο διαφαίνεται στο μέσον της δικής σου διαιρέσεως και το οποίο εισάγεται από κάποιον καλύτερο από σένα θεολόγο, το Σωτήρα μας; Εκτός εάν τη φράση εκείνη που λέγει: «Το Πνεύμα το Άγιο, το οποίο εκπορεύεται από τον Πατέρα», την έβγαλες από τα δικά σου ευαγγέλια για να φτιάξεις μια τρίτη δική σου Διαθήκη· το οποίο, εφόσον εκπορεύεται από εκεί, δεν είναι κτίσμα· εφόσον πάλι δεν είναι γεννητό, δεν είναι Υιός· εφόσον, τέλος, βρίσκεται στο μέσον μεταξύ αγεννήτου και γεννητού, είναι ο Θεός. Και έτσι, πιο ισχυρός από τις διαιρέσεις σου. Τι είναι αυτή η εκπόρευση; Πες μου εσύ τι είναι η αγεννησία του

Πατρός, κι εγώ θα σου εξηγήσω τη γέννηση του Υιού και την εκπόρευση του Πνεύματος και θα παραφρονήσουμε και οι δύο καθώς θα ζητάμε να εξερευνήσουμε τα μυστήρια του Θεού. Και αυτά ποιόι θα τα κάνουν; Εμείς, οι οποίοι δεν μπορούμε ούτε αυτά που βρίσκονται στα πόδια μας να εννοήσουμε, ούτε την άμμο των θαλασσών και τις σταγόνες της βροχής και τις ημέρες της αιωνιότητας να υπολογίσουμε, ακόμη περισσότερο δε, να εισέλθουμε στα βάθη του Θεού και να κάνουμε λόγο για την άρρητη και πέρα από κάθε λογική κατανόηση φύση του Θεού.

9. Τι λοιπόν είναι αυτό, λέγει, το οποίο λείπει από το Πνεύμα για να είναι αυτό Υιός; Διότι αν δεν έλειπε κάτι, θα ήταν Υιός. Εμείς ισχυριζόμαστε ότι δεν του λείπει τίποτε· διότι δεν είναι ελλειπής ο Θεός. Ο τρόπος της φανερώσεως, για να το πω έτσι, ή η διαφορά της σχέσεως που έχουν μεταξύ τους, δημιουργεί και τη διαφορά που έχουν στην ονομασία τους. Διότι τίποτε δεν λείπει από τον Υιό για να είναι Πατέρας -εφόσον δεν είναι έλλειψη η υιότητα-, αλλά παρά ταύτα δεν είναι Πατέρας. Ή δεν λείπει κάτι από τον Πατέρα για να είναι Υιός· δεν είναι όμως Υιός ο Πατέρας. Αλλά οι όροι αυτοί δεν εκφράζουν κάποια έλλειψη, ούτε ελάττωση κατά την ουσία. Αυτό το ότι «δεν έχει γεννηθεί» Τον μεν Πατέρα, το ότι «έχει γεννηθεί» Τον δε Υιό και το ότι «εκπορεύεται» αυτό το οποίο ακριβώς λέγεται άγιο Πνεύμα ονόμασε, για να διασώζεται το ασύγχυτο των τριών υποστάσεων μέσα και στη μία φύση και το ένα μεγαλείο της θεότητας. Ούτε πράγματι ο Υιός είναι Πατέρας, διότι ένας είναι ο Πατέρας, αλλά είναι ότι είναι ο Πατέρας. Ούτε το Πνεύμα είναι Υιός, αν και προέρχεται από τον Θεό, διότι ένας είναι ο Μονογενής, αλλά είναι ό,τι ο Υιός. Ένα είναι και τα τρία, ως προς τη θεότητα, και το ένα είναι τρία ως προς τις ιδιότητες· έτσι ώστε, ούτε το ένα είναι όπως το κατανοούσε ο Σαβέλλιος, ούτε τα τρία να είναι της τωρινής πονηρής διαιρέσεως.

10. Τι λοιπόν; Είναι Θεός το Πνεύμα; Βεβαιότατα. Και τι άλλο, είναι ομοούσιο; Ασφαλώς, εφόσον είναι Θεός.

12. Αλλά ποιος προσκύνησε ποτέ το Πνεύμα; Ισχυρίζεται (ο αιρετικός). Ποιος (από τους αγίους) της Παλαιάς ή της Καινής Διαθήκης; Ποιος προσευχήθηκε σ' αυτό; Πού είναι γραμμένο ότι πρέπει να το προσκυνούμε ή να προσευχόμαστε σ' αυτό; Και από πού το έχεις πάρει; Την πιο πλήρη αιτιολόγηση θα τη δώσουμε αργότερα, όταν συζητήσουμε για τις αλήθειες της πίστεως που δεν απαντούν στην Γραφή. Τώρα θα είναι αρκετό να πούμε μόνο αυτό: Το Πνεύμα είναι αυτό, μέσα από το οποίο προσκυνούμε τον Θεό και με τη βοήθεια του οποίου προσευχόμαστε. Διότι Πνεύμα λέγει η Γραφή πως είναι ο Θεός και αυτοί που τον λατρεύουν πρέπει να τον λατρεύουν με τη δύναμη του Πνεύματος, που φανερώνει την αλήθεια. Και αλλού λέγει πάλι η Γραφή: Εμείς δεν ξέρουμε ούτε τι ούτε πώς να προσευχηθούμε. Το Πνεύμα όμως μεσιτεύει το ίδιο στο Θεό για μας με στεναγμούς που δεν μπορούν να εκφραστούν με λέξεις. Και αλλού: Θα προσευχηθώ με το Πνεύμα, θα προσευχηθώ και με το νου, δηλαδή με το νου και το Πνεύμα. Το να προσκυνώ λοιπόν το Πνεύμα ή να προσεύχομαι, δεν μου φαίνεται ότι είναι τίποτε άλλο παρα το ότι το ίδιο το Πνεύμα

προσφέρει στον εαυτό του την προσευχή και την προσκύνηση, Ποιος από τους ένθεους και από αυτούς, που γνωρίζουν πολύ καλό, δεν θα επαινούσε αυτό το πράγμα, ότι δηλαδή η προσκύνηση του ενός, και των τριών είναι προσκύνηση, αφού είναι ομότιμη και στα τρία πρόσωπα η αξία και η θεότητα; Και βέβαια ούτε εκείνο που λέγεται στη Γραφή θα φοβηθώ, ότι δηλαδή τα πάντα έχουν γίνει μέσω του Υιού, σαν να ήταν ένα από τα πάντα και το άγιο Πνεύμα. Διότι, τα πάντα όσα έχουν γίνει λέγει η Γραφή, όχι απλώς τα πάντα χωρίς περιορισμό. Ούτε βέβαια περιλαμβάνεται ο Πατέρας, ούτε όσα δεν έχουν γίνει. Απόδειξε πρώτα ότι έχει γίνει μέσα στο χρόνο, και τότε απόδοσέ το στον Υιό και συναρίθμησέ το με τα κτίσματα. Όσο εσύ δεν το αποδεικνύεις, αυτή η περιεκτική φράση δεν θα σε βοηθήσει στην ασέβειά σου. Διότι αν έχει γίνει, οπωσδήποτε δια του Χριστού έχει γίνει. Ούτε εγώ ο ίδιος θα το αρνηθώ. Εάν όμως δεν έχει γίνει, πώς είναι ένα από τα πάντα ή έχει γίνει μέσω του Χριστού; Σταμάτα λοιπόν ν' ατιμάζεις και τον Πατέρα περιφρονώντας το Μονογενή Υιό του - διότι είναι ατιμία για τον Πατέρα, θεωρώντας κτίσμα το ύψιστο (τον Υιό), να τον στερείς από τον Υιό Του -και τον Υιό περιφρονώντας το Πνεύμα. Διότι (ο Υιός) δεν είναι δημιουργός κάποιου δούλου όμοιου μ' αυτόν, αλλ' αυτός που συνδοξάζεται με τον ομότιμό του, το Πνεύμα. Τίποτε από την αγία Τριάδα να μη βάλεις στην ίδια κατηγορία με σένα, για να μην πέσεις εσύ από την Τριάδα. Και με κανένα τρόπο να μην περικόψεις τη μία φύση και εξίσου αξία σεβασμού, διότι αν κάτι καθαιρέσεις από τα τρία πρόσωπα, θα έχεις καθαιρέσει μαζί του το σύνολο, ή μάλλον θα έχεις ξεπέσει εσύ απ' όλα. Καλύτερα να σχηματίσεις μία ατελή ιδέα για τον τρόπο της ενώσεως, παρά ν' αποτολμήσεις μια τόσο μεγάλη ασέβεια.

13. Έφτασε όμως ο λόγος μας και σε αυτό το ουσιαστικό κεφάλαιο· και στενάζω βέβαια, διότι ζήτημα το οποίο είχε σβήσει από παλιά και είχε υποχωρήσει μπροστά στην αλήθεια, τώρα αναζωπυρώνεται. Είναι ανάγκη όμως ν'αντιταχθούμε στους φλύαρους και να μη νικηθούμε λόγω της απουσίας μας, με το να έχουμε λόγο και να συνηγορούμε υπέρ του Πνεύματος. Εάν, λέγει, υπάρχει Θεός και Θεός και Θεός, πώς δεν υπάρχουν τρεις Θεοί; Και πώς αυτό που δοξολογείται, δεν είναι πολυαρχία; Ποιοί είναι αυτοί που λένε τέτοια πράγματα; Εκείνοι, οι οποίοι είναι τελειότεροι στην ασέβεια, ή και εκείνοι που ανήκουν στη δεύτερη κατηγορία, εννοώ δηλαδή αυτούς που είναι κάπως σώφρονες σχετικά με τον Υιό; Η μία μου απάντηση θα είναι κοινή και για τους δύο, η άλλη μου απάντηση θα είναι ιδιαίτερη για τους δεύτερους. Η απάντησή μου λοιπόν προς τους τελευταίους είναι αυτή: Τι λέτε σε μας τους τριθείτες εσείς που σέβεστε τον Υιό, αλλά επαναστατήσατε κατά του Πνεύματος; Εσείς δεν είσατε διθείτες; Εάν επιπλέον αρνείσθε και την προσκύνηση του Μονογενοῦς, έχετε σαφώς ταχθεί με το μέρος των αντιπάλων. Και τότε γιατί να σας φερόμαστε φιλόνηθρα σαν τάχα να μην είσατε εντελώς νεκρωμένοι; Αν όμως σέβεσθε τον Υιό και πιστεύετε ορθά και σωτήρια μέχρι αυτό το σημείο, τότε θα σας ρωτήσουμε: Ποιος είναι ο λόγος της διθείας σας, αν κατηγορηθείτε γι' αυτό; Εάν υπάρχει κάποια απάντηση

συνετή, αποκριθείτε και δείξτε και σε μας τον τρόπο ν' απαντάμε. Διότι με όποια επιχειρήματα θ' αποκρούσετε εσείς την διθεΐα, αυτά θ' αρκέσουν και σε μας για ν' αποκρούσουμε τήν τριθεΐα. Κι έτσι θα νικάμε χρησιμοποιώντας εσάς τους κατηγορούς ως συνήγορους. Τι πιο γενναίο απ' αυτό;

14. Αλλά πώς θ' αγωνιστούμε και θ' αποκριθούμε ενάντια και στους δύο; Για μας ένας Θεός υπάρχει, διότι μία είναι η θεότητα. Και στο ένα αναφέρονται τα προερχόμενα από αυτό, ακόμη κι αν θεωρούνται τρία. Διότι δεν είναι άλλο από τα πρόσωπα περισσότερο Θεός και άλλο λιγότερο Θεός ούτε υπάρχει άλλο προγενέστερο και άλλο μεταγενέστερο· ούτε χωρίζονται ως προς το θέλημα, ούτε διαιρούνται ως προς τη δύναμη. Ούτε είναι δυνατόν να βρίσκει κανένας σ' αυτά, κάτι απ' αυτά που υπάρχουν στα κτιστά όντα, που μπορούν να διαχωριστούν. Αλλά εάν πρέπει να εκφραστούμε με συντομία, η θεότητα είναι αδιαίρετη, αν και διακρίνεται σε πρόσωπα. Και όπως συμβαίνει με τρεις ήλιους οι οποίοι είναι ενωμένοι μεταξύ τους: μία είναι η έκχυση του φωτός. Όταν λοιπόν αναβλέψουμε προς τη θεότητα και την πρώτη αιτία και τη μοναρχία, ένα είναι αυτό που μας εμφανίζεται. Όταν πάλι αναβλέψουμε σ'αυτά, στα οποία ενυπάρχει η θεότητα και τα οποία προέρχονται αχρόνως από την πρώτη αιτία έχοντας την ίδια δόξα, τότε τρία είναι τα προσκυνούμενα.

15. Όμως, τι θα ισχυρίζονταν, δεν υπάρχει και στους Έλληνες μία θεότητα, όπως διδάσκουν όσοι από εκείνους φιλοσοφούν βαθύτερα, και για μας δεν υπάρχει μία ανθρωπότητα, όλο δηλαδή το ανθρώπινο γένος; Αλλά όμως υπάρχουν γι' αυτούς πολλοί θεοί και όχι ένας, όπως και άνθρωποι πολλοί; Εκεί όμως το ένα μπορεί η κοινωνία να το φανταστεί μόνο με τη σκέψη· τα δε επιμέρους άτομα είναι διαχωρισμένα στον ύψιστο βαθμό μεταξύ τους και ως προς το χρόνο και ως προς τα πάθη και ως προς τη δύναμη. Διότι εμείς οι άνθρωποι δεν είμαστε μόνο σύνθετοι, αλλά και αντίθετοι και μεταξύ μας αλλά και με τον ίδιο μας τον εαυτό, μη παραμένοντας απόλυτα οι ίδιοι ούτε και για μια μέρα, αλλά όχι όλη τη ζωή μας, αλλά και σωματικά και ψυχικά συνεχώς αλλάζουμε και μεταβαλλόμαστε. Δεν ξέρω μάλιστα, μήπως και οι άγγελοι (μεταβάλλονται) και όλη η ανώτερη φύση μετά την Τριάδα, έστω κι αν μερικοί είναι απλοί και περισσότερο παγιωμένοι προς το καλό, επειδή είναι πλησίον του ύψιστου Αγαθού.

21. Πολλές φορές και πάλι επανέρχεσαι και μας κατηγορείς ότι δεν στηριζόμαστε στην αγία Γραφή (για να καταδείξουμε τη θεότητα του Πνεύματος). Ότι βέβαια δεν είναι ξένο το Πνεύμα, ούτε παρείσακτο, αλλά και στους αγίους της Παλαιάς Διαθήκης και στους σημερινούς φανερώνεται και αποκαλύπτεται, έχει ήδη αποδειχθεί από πολλούς, οι οποίοι ασχολήθηκαν μ' αυτό, όσοι βέβαια αφού μελέτησαν όχι με ραθυμία ή επιπολαιότητα τις θείες γραφές, αλλά διέσχισαν το «γράμμα» και έσκυψαν να δουν μέσα από αυτό, αξιώθηκαν να δουν την κρυμμένη ομορφιά και καταυγάσθηκαν από το φωτισμό της γνώσεως⁴.

25. Δύο λαμπρές αλλαγές του τρόπου της ζωής μας έχουν γίνει στο διάβα όλου του χρόνου, οι οποίες και δύο Διαθήκες καλούνται, και σεισμοί της γης, διότι αποτελούν μία

περιβόητη πραγματικότητα. Η πρώτη είναι η μετάβαση από τα είδωλα στο νόμο και η δεύτερη από το νόμο στο Ευαγγέλιο. Όμως και τρίτος σεισμός μας έχει αναγγεληθεί, η μετάσταση δηλαδή από το εδώ στα εκεί, τα μη πλέον κινούμενα και σαλευόμενα. Αυτό έχουν πάθει και οι δύο Διαθήκες. Τι είναι αυτό; Δεν μετακινήθηκαν ξαφνικά, ούτε με την πρώτη κίνηση για πραγματοποίηση του εγχειρήματος. Για ποιο λόγο; Διότι είναι αναγκαίο να ξέρουμε. Για να μην πεισθούμε αλλά να πεισθούμε. Διότι αυτό που γίνεται παρα τη θέλησή μας, δεν είναι μόνιμο, όπως ακριβώς όσα συγκρατούνται βίαια από τα ρεύματα και τα φυτά. Όμως αυτό που γίνεται με τη θέλησή μας, και μονιμότερο είναι και ασφαλέστερο. Το ένα είναι έργο αυτού που μας εξαναγκάζει, το άλλο είναι δικό μας· και το ένα πάλι είναι έργο της επιείκειας του Θεού, το άλλο της τυραννικής εξουσίας. Δεν ενόμισε λοιπόν ότι πρέπει χωρίς να θέλουμε να μας κάνει καλό, αλλά να μας ευεργετεί, όταν εμείς το θέλουμε. Γι' αυτό, για παιδαγωγικούς και ιατρικούς λόγους, άλλα αφαιρεί από τα πατροπαράδοτα έθιμα και άλλα επιτρέπει, υποχωρώντας λίγο σε αυτά που δίνουν χαρά. Έτσι, όπως ακριβώς κάνουν και οι γιατροί στους αρρώστους, δηλαδή για να γίνει αποδεκτή η θεραπεία με φάρμακα, αλλάζουν επιτήδεια τη γεύση τους με προϊόντα περισσότερο ευχάριστα. Διότι δεν είναι εύκολη η αλλαγή σ' αυτά που είχαν γίνει συνήθεια και τιμούνταν για μεγάλο χρονικό διάστημα. Τι εννοώ δηλαδή; Η πρώτη αλλαγή περιέκοψε βέβαια τα είδωλα, αλλά επέτρεψε τις θυσίες· η δεύτερη αλλαγή κατάργησε τις θυσίες, αλλά δεν εμπόδισε την περιτομή. Επειτα, όταν οριστικά συμβιβάστηκαν με αυτή την αφαίρεση, τότε παραδέχτηκαν και την παραχώρηση που είχε γίνει σ' αυτούς, δηλαδή οι Ιουδαίοι τίς θυσίες και οι χριστιανοί την περιτομή. Και έγιναν από εθνικοί Ιουδαίοι και από Ιουδαίοι χριστιανοί, αφού οδηγήθηκαν ανεπαίσθητα προς το Ευαγγέλιο με αυτές τις επιμέρους αλλαγές. Θα σε πείσει γι' αυτό ο Παύλος, ο οποίος προερχόμενος από περιτομές και αγνισμούς έλεγε: «Όσο για μένα αδελφοί μου, γιατί με καταδιώκουν, εάν κηρύττω την αναγκαιότητα της περιτομής;». Εκείνο ήταν σημείο οικονομίας αυτό είναι δείγμα της τελειότητας.

26. Με αυτόν τον τρόπο μπορώ να εικάζω ό,τι αφορά στην θεολογία, όσο όμως είναι δυνατόν, από τ' αντίθετα. Διότι, πράγματι εκεί, από τις αφαιρέσεις γίνεται η αλλαγή· εδώ όμως με τις προσθήκες επιτυγχάνεται η τελειότητα. Βέβαια, έτσι είναι. Εκκήρυττε φανερό η Παλαιά Διαθήκη τον Πατέρα και αμυδρότερα τον Υιό. Φανέρωσε η Καινή Διαθήκη τον Υιό, υπέδειξε τη θεότητα του Πνεύματος. Δρα τώρα το Πνεύμα, κάνοντάς μας σαφέστερη τη φανέρωσή του. Διότι δεν θα ήταν ασφαλές, χωρίς πρωτύτερα να ομολογηθεί η θεότητα του Πατρός, να κηρύσσεται φανερό ο Υιός ούτε προτού να γίνει παραδεκτή η θεότητα του Υιού, να «επιφορτισθούμε» με το Πνεύμα το άγιο, για να χρησιμοποιήσω μία έκφραση λίγο τολμηρότερη· μήπως κινδυνεύσουν και στο κατά δύναμη, όπως ακριβώς με όσους, οι οποίοι αφού φάνε πάνω από την αντοχή τους βαραίνουν και αφού προσβάλουν την δράση πάνω από τη δύναμη κοιτάζοντας το φως του ήλιου την καθιστούν ασθενέστερη. Αντιθέτως, με τις βαθμιαίες προσθήκες και

όπως είπε ο Δαβίδ, με τις αναβάσεις και με τις από δόξα σε δόξα προόδους και προκοπές, το φως της Τριάδας θα λάμψει στους πιο φωτισμένους. Και νομίζω, ότι γι' αυτό τον λόγο και στους μαθητές επιδημεί σταδιακά, ανάλογα με την ικανότητα εκείνων που το δέχονται, δηλαδή στην αρχή του Ευαγγελίου, μετά το πάθος, μετά την Ανάληψη, όταν επιτελεί τα θαύματα, όταν εμφυσεύεται και όταν εμφανίζεται ως πύρινες γλώσσες. Και από τον Ιησού φανερώνεται σταδιακά, όπως θα διαπιστώσεις κι εσύ ο ίδιος, αν μελετήσεις με περισσότερο επιμέλεια: Θα παρακαλέσω, λέγει η Γραφή, τον Πατέρα να σας δώσει άλλον Παράκλητο, το Πνεύμα της αληθείας, για να μη νομίσει κανένας ότι είναι αντίθετος από το Θεό και πως μιλάει από κάποια άλλη εξουσία. Έπειτα «θα στείλει» ο Πατέρας, αλλά «στο όνομά μου» αφού άφησε στην άκρη το «θα ρωτήσω», το «θα στείλει» διατήρησε. Στην συνέχεια με το «θα στείλω» διακήρυξε το δικό του αξίωμα· κατόπιν με το «θα έλθει» διακηρύσσεται η εξουσία του Πνεύματος.

27. Βλέπεις, λοιπόν, σταδιακούς φωτισμούς που μας φωτίζουν και την τάξη της θεολογίας, την οποία καλύτερα να τηρούμε και εμείς, και ούτε να τη φανερώνουμε μια και καλή, ούτε να την αποκρύπτουμε τελείως. Διότι το ένα δείχνει έλλειψη διακρίσεως, το άλλο αθεία. Και το ένα πάλι μπορεί να βλάψει τους άπιστους, ενώ το άλλο ν' αποδιώξει τους δικούς μας. Όμως, αυτό το οποίο ίσως ήλθε και στο μυαλό άλλων, αλλά εγώ θεωρώ καρπό της δικής μου διανοίας, θα το προσθέσω σ' αυτά, που έχουν ήδη ειπωθεί. Κατά τον Σωτήρα ήσαν μερικά, για τα οποία έλεγε στους μαθητές ότι δεν μπορούσαν τότε να τα βαστάσουν, αν και είχαν χορτάσει με διδασκαλίες, ίσως για τους λόγους που ανέφερα, και γι' αυτό δεν τα αποκάλυψε. Έλεγε πάλι, ότι όλα αυτά θα μας τα διδάξει το άγιο Πνεύμα, όταν θα κατέλθει. Ένα από αυτά (που θα μας διδάξει) είναι, νομίζω, και ή ίδια η θεότητα του Πνεύματος, η οποία αποσαφηνίζεται αργότερα, αφού μετά την αποκατάσταση του Σωτήρα, τυχαίνει να είναι ώριμη και καταληπτή η γνώση, αφού κανένας πλέον δεν απιστεί στο θαύμα. Τι λοιπόν θα ήταν πιο μεγάλο, αυτό που εκείνος υποσχέθηκε ή αυτό που το Πνεύμα δίδαξε; Εάν βέβαια πρέπει σαν κάτι μεγάλο να νομίζουμε καί άξιο της μεγαλοπρέπειας του Θεού, αυτό το οποίο υπόσχεται, ή αυτό το οποίο διδάσκεται.

28. Έτσι λοιπόν πιστεύω γι' αυτά και μακάρι έτσι να πιστεύω εγώ, και όποιος μου είναι αγαπητός. Να τιμάμε δηλαδή ως Θεό τον Πατέρα, Θεό τον Υιό, Θεό το Πνεύμα το άγιο, τρεις οι ιδιότητες, αλλά μία η θεότητα, χωρίς να διαιρείται ως προς τη δόξα, την τιμή και τη βασιλεία, όπως θεολόγησε κάποιος από τους θεοφόρους άνδρες λίγο προγενέστερα. Και όποιος δεν πιστεύει έτσι ή προσαρμόζεται ανάλογα με τις περιστάσεις, αλλάζοντας συνεχώς την πίστη του και σκέπτεται με επιπολαιότητα, γι' αυτά που είναι τόσο σπουδαία, ας μη δει τον ήλιο ν' ανατέλλει, όπως λέγει η Γραφή, ούτε τη δόξα της ουράνιας λαμπρότητας. Διότι αν το Πνεύμα δεν είναι προσκυνητόν, πώς με θεώνει με το βάπτισμα; Αν πάλι προσκυνείται, πώς να μη λατρεύεται; Και αν λατρεύεται, πώς δεν είναι Θεός; Το ένα εξαρτάται από το άλλο, κι έτσι έχουμε πράγματι μία χρυσή και σωτήρια αλυσίδα.

Από το Πνεύμα συμβαίνει η αναγέννηση σε μας από την αναγέννηση ακολουθεί η ανάπλαση και από την ανάπλαση η επίγνωση της αξίας εκείνου που μας ανέπλασε.

29. Αυτά λοιπόν θα μπορούσε να πει κανένας, αν προϋπέθετε ότι δεν υπάρχει στην Γραφή. Ήδη όμως θα έλθει σε σένα το πλήθος των μαρτυριών, με τις οποίες θ' αποδειχθεί ότι αναφέρεται και με το παραπάνω μέσα στην αγία Γραφή η θεότητα του Πνεύματος, σε όσους βέβαια δεν είναι πολύ ανόητοι, ούτε αποξενωμένοι από το Πνεύμα. Σκέψου λοιπόν τα εξής: Γεννιέται ο Χριστός; Το Πνεύμα προηγείται· βαπτίζεται; Αυτό δίνει μαρτυρία· δέχεται πειρασμούς; Τον οδηγεί. Επιτελεί θαύματα; Τον συνοδεύει. Ανέρχεται; Τον διαδέχεται. Ποιο άραγε από τα μεγάλα και απ' όσα κάνει ο Θεός, δεν μπορεί το Πνεύμα; Ποια πάλι ονομασία δεν έχει απ' όσες έχει ο Θεός εκτός από την αγεννησία και τη γέννηση; Διότι έπρεπε να μείνουν οι ιδιότητες στον Πατέρα και στον Υιό, για να μην υπάρχει σύγχυση στη θεότητα, η οποία και τ' άλλα οδηγεί σε τάξη και κοσμιότητα. Εγώ φρίττω αναλογιζόμενος τον πλούτο των ονομασιών του Πνεύματος και σε πόσες από αυτές δείχνουν την ασέβειά τους αυτοί που επιτίθενται στο Πνεύμα. Λέγεται λοιπόν Πνεύμα Θεού, Πνεύμα Χριστού, νους Χριστού, Πνεύμα Κυρίου, το ίδιο επίσης Κύριος, Πνεύμα υιοθεσίας, αληθείας, ελευθερίας· Πνεύμα σοφίας, συνέσεως, θελήσεως, δυνάμεως, γνώσεως, ευσεβείας, φόβου Θεού. Διότι αυτό είναι το οποίο προκαλεί όλα αυτά. Όλα τα γεμίζει με το είναι του, όλα τα συγκρατεί. Με την ύπαρξή του γεμίζει όλο τον κόσμο, δεν περιορίζεται όμως η δύναμή του στον κόσμο. Είναι αγαθό, ευθές, ηγεμονικό, αγιάζει από τη φύση του και όχι λόγω θέσεως, δεν αγιάζεται, είναι το μέτρο, δεν μετριέται, μετέχεται δεν μετέχει, πληροί, δεν πληρούται, συγκρατεί δεν συγκρατείται, κληρονομείται, δοξάζεται, συναριθμείται, απειλείται, λέγεται δάκτυλος Θεού και φωτιά όπως ο Θεός, για να δοθεί νομίζω, έμφαση στο ομοούσιο. Το Πνεύμα είναι αυτό που δημιούργησε, που μας ανακαινίζει με το βάπτισμα και την ανάσταση. Το Πνεύμα είναι αυτό που γνωρίζει τα πάντα, που διδάσκει, που πνέει όπου και όσο θέλει, που οδηγεί, λαλεί, αποστέλλει, αφορίζει, παροργίζεται, πειράζεται, αποκαλύπτει, φωτίζει, δίνει ζωή, μάλλον είναι το ίδιο φως και ζωή. Είναι αυτό που μας κάνει ναούς, μας θεώνει, μας τελειοποιεί, ώστε και να προηγείται του βαπτίσματος, αλλά και να επιζητείται μετά το βάπτισμα. Ενεργεί επίσης όσα κι ο Θεός, διαμοιράζεται σε γλώσσες πύρινες, μοιράζει χαρίσματα, καθιστά αποστόλους, προφήτες, ευαγγελιστές, ποιμένες και διδασκάλους. Είναι νοερό, πολυμερές, σαφές, τρανό, ανεμπόδιστο, αμόλυντο. Αυτό σημαίνει μέ ισοδύναμες λέξεις, πως είναι η ύψιστη σοφία και μπορεί να ενεργεί με πολλούς τρόπους και αποσαφηνίζει τα πάντα και τα διατρανώνει. Και είναι αυτεξούσιο και αναλλοίωτο, παντοδύναμο, επιβλέπει τα πάντα και διεισδύει σε όλα τα νοερά πνεύματα, τα καθαρά και λεπτότατα, δηλαδή εννοώ τις αγγελικές δυνάμεις, όπως και στα πνεύματα των προφητών και των αποστόλων, την ίδια στιγμή αλλά όχι στους ίδιους τόπους, αφού είναι διασκορπισμένα εδώ κι εκεί. Με το να έχουν απονεμηθεί άλλα σε άλλο μέρος φανερώνεται το απερίγραπτο (αυτού).

30. Αυτοί που λένε και διδάσκουν αυτά και επιπλέον το ονομάζουν «άλλον Παράκλητον», δηλαδή άλλον Θεό, αυτοί οι οποίοι γνωρίζουν ότι η μόνη ασυγχώρητη αμαρτία είναι η βλασφημία σ'αυτό, αυτοί που τόσο φοβερά στηλίτευσαν τον Ανανία και τη Σαπφείρα, επειδή είπαν ψέματα στο Πνεύμα το άγιο, σαν να είπαν ψέματα στον Θεό και όχι σε άνθρωπο, αυτοί λοιπόν τι σου φαίνεται από τα δύο, ότι κηρύττουν πως το άγιο Πνεύμα είναι Θεός ή κάτι άλλο; Πόσο στ' αλήθεια ανόητος είσαι και μακριά από το Πνεύμα, εάν απορείς γι' αυτό και χρειάζεσαι κάποιον να σε διδάξει. Οι ονομασίες λοιπόν του Πνεύματος είναι τόσες πολλές και τόσο ζωντανές. Γιατί λοιπόν πρέπει να σου παραθέσω τις μαρτυρίες γι' αυτές τις λέξεις; Και όσα εδώ λέγονται με τρόπο ταπεινό, ότι δηλαδή δίδεται, ότι αποστέλλεται, ότι μερίζεται, ότι είναι χάρισμα, δώρημα, εμψύσημα, επαγγελία, μεσιτεία, είτε κάτι άλλο σαν αυτά, για να μην απαριθμώ το καθένα ξεχωριστά, πρέπει να το αναγάγουμε στην πρώτη αιτία, για να καταδειχθεί από πού προέρχεται και να μην γίνουν παραδεκτές από κάποιους, τρεις αρχές διαχωρισμένες μεταξύ τους, σαν να υπάρχει πολυθεΐα. Διότι είναι εξίσου ασέβεια να ταυτίσει κανένας τα πρόσωπα, όπως ο Σαβέλλιος⁵ και να διαχωρίσει τις φύσεις όπως ο Άρειος⁶.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Δηλαδή δεν είναι Θεός, αλλά κτίσμα, όπως ο άνθρωπος.
2. Βλ. Πλάτωνα, Φαίδων 97 c-d και Αριστοτέλη, Περί ζώων γενέσεως II, 3. Ο «νους» όμως των φιλοσόφων αυτών δεν μπορεί να συνδεθεί με το άγιο Πνεύμα (βλ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Γρηγόριος ο Θεολόγος και οι προϋποθέσεις πνευματολογίας αυτού, Αθήναι 1980, σσ. 99-101).
3. Ο Μαρκίωνας ήταν ένας γνωστικός συγγραφέας του β' αιώνας. Η θεολογία του διέφερε όμως σε πολλά σημεία από αυτή των γνωστικών. Παραδεχόταν δύο θεούς, τον αγαθό και τον κακό. Απέρριπτε την Παλαιά Διαθήκη και πολλά βιβλία της Καινής. Μερικοί κώδικες περιέχουν τη γραφή «Μαρκίωνος και Ουαλεντίνου», καθώς το σύστημα των «νέων αιώνων» έχει τη σφραγίδα του δεύτερου. Σχετικά βλ. P. GALLAY-M. JOURJON, Gregoire de Nazianze, Discours Theologiques εν Sources Chretiennes, τ. 250, Cerf, Paris 1978, σ. 288, υποσημ. 2.
4. Υπάρχουν κάποιες αλήθειες, λέγει ο άγ. Γρηγόριος, μέσα στην Αγία Γραφή, οι οποίες δεν αναφέρονται ρητά. Ο φωτισμένος από το άγιο Πνεύμα πιστός νομιμοποιείται να υπερκεράσει (ξεπεράσει) το γράμμα για να βρει τα κρυμμένα νοήματα, τα οποία θα χρησιμοποιήσει στον αγώνα του εναντίον των αιρετικών.
5. Ο αιρετικός Σαβέλλιος (γ' αι.) δίδασκε ότι τα πρόσωπα της αγίας Τριάδας δεν συνιστούν τρεις διακεκριμένες υποστάσεις, αλλά μία ουσία, που εμφανίσθηκε με τρία πρόσωπα, δηλ. ως Πατέρας την εποχή της Παλ. Διαθήκης, ως Υιός στην Καινή Διαθήκη και ως άγιο Πνεύμα στην Εκκλησία.
6. Ο Άρειος (δ' αι.) επέφερε μεγάλη κρίση στην Εκκλησία. Δίδασκε ότι ο Υιός είναι κτίσμα. Καταδικάστηκε από την Α'

Οικουμενική Σύνοδο της Νίκαιας (325 μ.Χ.).

[Back](#)

